

Kanon og kvalitet

Louise Kjær Christoffersen

Nordic Journal of Architectural Research
Volym 19, Nr 2, 2006, 15 pages
Nordic Association for Architectural Research
Louise Kjær Christoffersen, Arkitektskolen Aarhus

Abstract:

Canon and Quality

The question of architectural quality is centrally placed into a long tradition of discussing whether there can ever be an objective basis for architecture or it is a matter of personal taste and thus subjective and more or less mystic. This article explores the underlying assumptions for the question of the universal objective rules for architectural quality by analyzing the recent Canon of Danish Art and Culture and the concept of taste. It becomes evident that there is an underlying span in the understanding of architectural quality and other aesthetical matters. The notion of a span both contains and transcends the poles of subject and object and constitutes a more valid point of departure for the examination of the phenomena referred to by the concept of architectural quality.

Keywords:

Architectural quality, Objective – subjective, Span, Canon, Taste, Architecture

En kulturkanon bidrager til en levende kulturdebat, fordi kanonen angiver en målestok for kvalitet – en målestok, der selvfølgelig konstant vil blive udfordret¹

erklærer kulturminister Brian Mikkelsen på Kulturministeriets hjemmeside i november 2005. Med sin **kanon** aktiverer kulturministeren spørgsmålet om hvorvidt man kan opstille uomgængelige, objektive regler for **arkitektur**, musik og malerkunst. Et spørgsmål der siden Platon og Aristoteles diskuterede sagen for 2.500 år siden har optaget mennesket – et spørgsmål om kvalitet, kunst og æstetik i det hele taget, og siden 1600-tallet også om smag og om smagsdommere.

Og pressemeddelelsen 9. december 2004² der annoncerede Mikkelsens kanon rejste omgående en diskussion om smag og smagere, om popularitetskonkurrencer og kulturelle hitlister. Som en reaktion på at projektet udråbtes som smagsdommeri uddyber kulturministeren sine tanker om målet med en kulturkanon ved et pressemøde den 18. april 2005 i anledning af besættelsen af de enkelte kanonudvalg og forsikrer den oprørte presse:

Kulturkanonen ... skal ikke [være] statsligt smagsdommeri i form af diktat ovenfra. Kulturkanonen skal være noget vi alle kan have en mening om,³

Kulturministeren får ikke bare placeret sig midt i feltet, han får med sin replik antydnet et underliggende **spænd** i forståelsen af arkitektonisk kvalitet og andre æstetiske anliggender ved at fastslå at kanonen skal angive *en målestok* for kvalitet – men en målestok, der konstant vil blive *udfordret*. Nu er det sådan at det der netop specificerer en målestok er at den ikke kan udfordres – faktisk er det en fordring til en målestok at den er konstant, sikker og objektiv i traditionel forstand, som metersystemet, det kronologiske system, temperatursystemet osv. På den anden side har kulturministeren fat i noget når han erklærer at kanonen konstant bør udfordres – det er nemlig i en moderne forståelse netop det nye og potentielt grænseoverskridende der er specificerende for kunst og æstetik. Som Frederik Stjernfelt formulerer det i sit noget dogmatiske angreb på moderne kunst:

Det antages at det væsentligste i kunstnerens virke ikke fx er, om hun skabte et smukt, grimt, tankevækkende, intrigerende, sublimt, meditativt, slående værk – men om hun brød regler. Værket og dets egenskaber træder komplet i baggrunden til fordel for den rent negative karakteristik at bryde regler.⁴

Med sin kulturkanon har Brian Mikkelsen altså konstrueret et redskab med objektiv gyldighed – en objektiv gyldighed der samtidig er udskiftelig. Kulturministeren får i samme omgang skabt et grundlag for en arkitektur-, kunst- og kvalitetsdiskussion hvor der på den ene side findes et objektivt regelsæt, en målestok for kvalitet der på den anden side overraskende nok ikke anfægter det snævert subjektive, individuelle, og i traditionel forstand umålelige og uhåndterlige, nemlig smag.

Regeringens ønske om en kanon er i et snævert tidsmæssigt perspektiv forståeligt som udtryk for en branding af dansk arkitektur og design på det globale økonomiske marked – ud fra ønsket om at sigte på kvalitet som investeringsobjekt, det regeringen kalder 'oplevelsesøkonomien'⁵. Samtidig har det æstetiske i et større tidsmæssigt perspektiv til alle tider været betragtet som et erkendelsesmæssigt potentiale, og har derfor været genstand for en almen men-

neskelig stræben efter mening i kraft af en form for orden, et op og et ned, de sikre kriterier, den objektive målestok, de universelle regler, både hvad angår kunst, æstetik og **arkitektonisk kvalitet**.

I have drawn up definite rules to enable you, by observing them, to have personal knowledge of the quality both of existing buildings and of those which are yet to be constructed⁶

skrev en romersk krigsingeniør Marcus Vitruvius Pollio til kejser Augustus lige omkring år 0. Og der er den dag i dag fra politisk hold, internt i byggesektoren og indenfor uddannelsesinstitutionerne uformindsket vilje og tiltro til mulighederne for at fremme arkitektonisk kvalitet ved at handle både foreskrivende og evaluerende. På den ene side forudsætter en operationalisering af arkitektonisk kvalitet at kvaliteten specificeres og præciseres – på den anden side er det kvalitative i kraft af affiniteter til kunst og æstetik i det hele taget i en moderne forståelse netop umuligt at præcisere, som den norske filosof Lars F.H.Svendsen udtrykker det

Jeg foretrækker et subjektivt kunstbegreb, hvor det ikke er det institutionelle, men det personlige, som skal afgøre, hvilke arbejder der falder udenfor. På den måde får vi alle hver især et personligt ansvar for at vælge, hvilke arbejder der hører hjemme i vores individuelle kanon. Jeg må sige at dette er min smag.⁷

Spørgsmålet om at fremme og styrke arkitektonisk kvalitet placerer sig på den måde centralt i en moderne diskurs om det særligt æstetiske, om videnskab og kunst, det målelige og det umålelige og i sidste ende om **det objektive og det subjektive**.⁸

Denne diskussion ser ud til at styres af at der i den almene forståelse og praktisering af arkitektonisk kvalitet eksisterer et spænd – der demonstreres i det forhold at arkitektonisk kvalitet på den ene side tilsyneladende kan bestemmes med en kanon der repræsenterer noget måleligt og objektivt mens det på den anden side hævdes det at den individuelle, subjektive smag (bør) trives uanfægtet af denne målestok. I det følgende vil jeg undersøge diskussionen om arkitektonisk kvalitet ved hjælp af to væsentlige komponenter i diskussionen – kanon og smag. Med denne undersøgelse vil jeg identificere og udfolde det underliggende spænd der tilsyneladende styrer den aktuelle diskurs.

1. Smagen og det dårlige rygte

”Nu kan jeg ikke fordrage ordet ’smag’, det er sådan lige op ad damehatte” sagde Arne Jacobsen i et interview til Politiken i 1971. Jacobsens følelsesladede replik udtrykker med al ønskelig tydelighed konventionen om smag som noget populistisk, overfladisk – måske oven i købet vilkårligt – og alt fald omskifteligt som stangkonfektionens udtryk. Men på trods af at smagen er dømt ude som pålidelig og stabil dukker begrebet alligevel op i centrale og vitale dele af diskussionen om en kanon, om arkitektonisk kvalitet og om æstetik i det hele taget.

Oprindeligt var udtrykket smag knyttet til tungens fysiologiske smagsorganer, det gustatoriske system, og fik først senere, omkring 1650, en overført og kulturel betydning som et udtryk for hvad vi *kan lide* og *ikke kan lide* eller med andre ord finder behag i, særligt i forbindelse med en smagsdom i æstetiske forhold (smuk – grim) eller moralske anliggender (god – dårlig). I den overførte betydning knytter smag sig primært til det visuelle system, som det øjet finder behag i eller ej og i nogen grad det auditive system – det er muligt at fælde en smagsdom i forhold til Mendelsohn og Abba – men knap så meget til det olfaktoriske og haptisk-taktile system. Også i forhold til det gustatoriske system bruges smag hyppigst i den første og konkrete betydning.

Ofte forstås smag som et rent æstetisk anliggende, på den måde at smagen er en form for personlig markering på akse mellem smuk – grim i forskellige æstetiske forhold. Faktisk bruges udtrykket arkitektonisk kvalitet ofte mere eller mindre sammenfaldende med en æstetisk vurdering og dom, Arne Jacobsens sommerhus er smukt og dermed arkitektonisk kvalitet – eller omvendt, de to leds rækkefølge er lige gyldig.

Bag debatten om det tiltagende smagsdommeri på f.eks. arkitektens område ligger tilsyneladende en forståelse af smagsdommerne, som en gruppe (arkitekter) der ”ved bedre” end andre (ikke-arkitekter) om arkitektonisk kvalitet. En kompetence arkitekterne på den ene side forventes at besidde – og som på den anden side på en provokerende måde overskrider den enkeltes ret til personlig smag. Smag er altså på den ene side noget alle som udgangspunkt har (ret til), men – og her bliver det interessant – alle har på den anden side ikke nødvendigvis lige *god* smag. Denne kompleksitet i forståelsen af udtrykket smag er ikke moderne. I januar 1672 arbejdede et udvalg under ingeniøren Fran-

cois Blondel på en resolution for det nye Academie Royal d’Architecture i Paris

...the Academie did not reach any definition or resolution, merely stating that work possessing bon gout would be bound to please, but not, conversely, that all that pleases would necessarily possess bon gout. A week later it was provisionally agreed that bon gout was whatever pleased intelligent people.¹⁰

Konventionen om smagens flygtige og upræcise karakter hænger sammen med at smag traditionelt forstås som noget strengt subjektivt, noget der er indfældet i den enkeltes personlige konstitution – ”smag og behag er forskellig” siger man og ”enhver har sin egen smag.” Smag er samtidig noget vi alle *har ret til* – god eller dårlig, og kan netop ikke anfægtes af andre ved argumentets kraft. Smag opfattes altså i nogen udstrækning som personlig, uangribelig og samtidig en demokratisk rettighed.

I lystspillet Guldkorset fra 1836 skrev Heiberg ”Om smagen lader der sig ikke disputere”, som en konstatering af at smagen har sæde i det subjektive om hvilket der ikke kan disputeres, dvs. føres en videnskabelig argumentation. Dette peger på at smagens blakkede ry hænger sammen med at smagen traditionelt opfattes som subjektiv og utilgængelig for introspektion og måling i videnskabelig forstand. Traditionelt opfattes netop det rationelle og argumentatorisk udfoldede som pålideligt og sikkert, og at det før-begrebslige niveau af menneskets kognitive system unddrager sig introspektion har som yderste konsekvens at smag opfattes som strengt individuelt og mere eller mindre vilkårligt. Som den amerikanske neurovidenskabsmand G.M. Edelman’s konstaterer det

Science has always tried to eliminate the subjective from its description of the world.¹¹

Smag som evnen til at bedømme

Allerede i 1600-tallet definerer den spanske jesuit Balthasar Gracian smagen som ”evnen til uden forstandens medvirken at kunne skelne mellem smukt og grimt.”¹² Hermed fastslår Gracian to væsentlige ting om smagen, dels at smag er udtryk for evnen til at bedømme – dvs. skelne – og dels at smagen er før-begrebslig og hurtigere end refleksionen. Smagen er i den forstand *en evne til at foretage en bedømmelse eller vurdering på det før-begrebslige niveau af det kognitive system.*

Gracian's første pointe – at smag er et udtryk for en evne til at skelne (gr. *krino* træffer mit valg, foretager en adskillelse) – er central i alle ender og kanter af emnet arkitektonisk kvalitet og af kunst og æstetik i det hele taget. Evnen til at skelne er en forudsætning for at bedømme, fx god til forskel fra dårlig, hvor bedømmelsen træffes ud fra underliggende kriterier (gr. *kriterion* skelnemærke). Eller som filosofen L.F.H.Svendsen sammenfatter Duchamp fra 1961 ”Kunst er at lave, og at lave er at vælge. Ergo består kunst i at vælge.”¹³ Bag begrebet smag ligger en komparativ eller skelnende evne, der kommer til udtryk som et processuelt fænomen – en bedømmelse – er maleriet ægte, er bordet af bøg, kan sofaen komme ind ad døren, skal projektet vinde? Ofte er udtrykket smag sammenfaldende med selve den komparative egenskab – jf. ”han har god smag” i forstand af at han er god til at bedømme.

At kunne skelne er en basal, autonom kognitiv mekanisme, der i et evolutionært perspektiv er det der afgør om vi fylogenetisk såvel som ontogenetisk overlever eller ej. På alle niveauer – anatomisk og fysiologisk, perceptuelt og socialt – er vi udrustede og tunede til at skelne, diskriminere og selektare i forhold til det miljø vi befinder os i med henblik på overlevelse, som den amerikanske neurovidenskabsmand W.F. Freeman ”...the power to choose is an essential and unalienable property of human life.”¹⁴ Vi skelner, vurderer og bedømmer konstant afstande, hastigheder, størrelser, tidsmæssige udstrækninger, egnethed, sandsynlighed og meget, meget mere. Fx implicerer det at drikke mælk en række perceptuelle og kognitive processer, der foregår udenfor den bevidste tænkning om dem, men alligevel gør os i stand til at operere hurtigt og sikkert i den kompleksitet der er på færde i handlingen. Når vi griber ud efter mælkekartonen justerer vi omgående og præcist med hvilket tryk vi skal gribe – for løst og den falder ud af hånden, for fast og vi klemmer det tynde karton sammen og spilder mælken. Selvom kartonen ikke er gennemsigtig kan vi føle og høre hvor meget mælk der er tilbage ved at ryste kartonen frem og tilbage samtidig med at vi vejer den i hånden. Vi justerer, balancerer og afstemmer fingrenes greb om kartonen alt efter om vi drikker af den eller vælger at hælde mælken op i et glas. Umiddelbart ved at se på mælken vurderer vi om den er for gammel eller det går an at drikke den og er vi i tvivl snuser vi til mælken for at teste dens drikbarhed. Er de visuelle og olfaktoriske informationer ikke tilstrækkeligt til

at afgøre om mælken kan drikkes, smager vi på den. Hvis vi er meget tørstige eller har meget travlt kan vi springe nogle af de indledende undersøgelsesprocesser over her – og kan potentielt blive ubehageligt overraskede. Bag den simple handling at drikke mælk skjuler sig evnen til at skelne som det helt centrale i hvert enkelt led af handlingen (se også Pinker.¹⁵) At skelne er altså et perceptuelt og kognitivt væsentligt element – og dermed centralt i alle afkroge af at opleve og producere arkitektonisk kvalitet og af temaet æstetik som sådan.

Isoleret set er det at vi skelner ikke som sådan interessant, men denne skelnen står ikke alene – den hænger uløseligt sammen med en bedømmelse. Vi skelner ikke blot for at skelne – vi skelner for at fælde en dom, diskriminere, vurdere, vælge, bedømme.

En bedømmelse kan altså i første omgang beskrives som et udtryk for en grundlæggende, autonom kognitiv mekanisme. Smag er i den forstand ganske rigtigt noget alle har, nemlig evnen til at bedømme.

Går smagen forud for fornuften?

I anden omgang peger Gracian på hvad både arkitekter og ikke-arkitekter umiddelbart kan genkende at en bedømmelse eller smagsdom faktisk foregår ret hurtigt i et tavst, syntetisk ”greb.” Det vi kan lide eller det vi ikke kan lide ”ved” vi om – tavst, hurtigt og præcist.

I afhandlingen *Traité du Beau* skriver den schweiziske teolog og filosof Jean-Pierre de Crousaz i 1714 at forskellen mellem smag og forstand kun består i at smagen dømmes umiddelbart om det som forstanden må have tid til at vurdere.

Og nyere forskning på området peger på at Gracian og Crousaz havde ret – at en bedømmelse sker på det før-begrebslige niveau af det menneskelige kognitive system og foregår hurtigt – og indtræffer før – rationelle og begrebslige processer. Efterhånden er det videnskabeligt veldokumenteret at bedømmelser træffes hurtigt og tavst. I artiklen ”Feeling and Thinking” påviser den amerikanske psykolog R.B. Zajonc på baggrund af en række eksperimenter at vi hurtigt og tavst dømmes om det vi kan lide eller ikke lide i forhold til forskellige situationer, handlinger, genstande osv.

...affective judgements may be fairly independent of, and precede in time, the sorts of perceptual and cognitive operations commonly assumed to be the basis of these affective judgements.¹⁶

Den danskfødte professor i psykologi og leder af Human Oriented Technologies Lab på Carleton University i Ottawa, Gitte Lindgaard står bag en række nye forsøg der demonstrerer at vi hurtigt – i løbet af et halvt sekund – fælder en dom om hvad vi kan lide eller ikke lide.

Hvad man kan lide og hvad man ikke kan lide, taler vi ofte om som smag. Eller hvis det skal være fint, taler vi om æstetik – uden at vi kan beskrive det ret meget nærmere end en 'fornemmelse'.

Yderligere påviste Gitte Lindgaard at vores hurtige dom er stabil over tid, "Hvis jeg synes om det første gang, jeg ser det, synes jeg også om den anden gang, og jeg bliver ved med at synes om det." Formentlig et resultat af den såkaldte komfort-bias, vi vil gerne støtte vores egen vurdering. Og Lindgaard peger på "at vores emotionelle processer kan have langt større indflydelse på vores intellektuelle processer, end vi hidtil har troet."¹⁷

En smagsdom kommer mange gange til udtryk som en tautologi "jeg kan lide domkirken, fordi den er smuk", hvilket blot er et udtryk for at bedømmelsen i første omgang, som Zajonc peger på, er før-begrebslig eller med Polyani's udtryk "tavs" "... we can know more than we can tell".¹⁸

I 1826 skrev den franske mesterkok, Brillat-Savarin, i Smagens Fysiologi

Men eftersom der i det mindste til Dato ikke har frembudt sig noget Tilfælde, hvor en eller anden Smagskvalitet absolut skulde bestemmes med pinligt sikker Nøjagtighed, har man set sig nødsaget til at klare sig med nogle ganske faa Betegnelser af yderst almindelig Karakter, saasom: mild, sød, sur, bitter og lignende, der i sidste Instans lader sig reducere til disse tvende: behagelig eller u-behagelig for Smagen, og som i Virkeligheden byder os tilstrækkelig Mulighed for at gøre os forstaaelige på dette Område og med i al Fald tilnærmelsesvis Rigtighed karakterisere det specielle smagholdige Legeme, vi netop beskæftiger os med.¹⁹

Det Brillat-Savarin peger på er, at en bedømmelse i første omgang er et udfald mellem de to polariteter *kan lide* – *kan ikke lide*. Bedømmelsens udfald markerer sig først som en bipolar affektiv tilstand, en stemthed for eller imod, og i anden omgang som en mere nuanceret og argumenteret udfoldning af den affektive markering, hvilket understøttes af Zajonc' eksperimenter. Som Brillat-Savarin gør opmærksom på er det netop i kraft af bipolariteten at bedømmelsen ram-

mer så præcist. Refleksion og argumentation giver ofte kun vanskeligt og upræcist udtryk for den komprimerede sammensætning af indtrykket. På det før-begrebslige niveau er vi hurtigere og mere præcise end på det begrebslige niveau. Smag kan i anden omgang beskrives som et før-begrebsligt, affektivt, bipolar bedømmelsessystem.

Arkitekter og bedømmelse

Bedømmelse som mekanisme er særlig markant i arkitekt-faget fordi det er et tavst mesterlære- og erfaringsbaseret fag hvor vurderinger på baggrund af ikke-eksplicite kriterier er en del af arbejdsmåden, jvf. fænomenet en kanon, som oprindeligt var en genstand man *så* på – et stykke kunst der i sig selv, ved eksemplet, demonstrerede "alle kunstens regler."²⁰ Bedømmelsen af kvalitet er en helt central del af arbejdet i de forskellige konkurrenceudvalg, lokale tekniske udvalg, nationale fredningsnævn og -råd og i forbindelse med tildelinger fra f.eks. Statens Kunstfond. Ligesom de moderne evalueringskoncepter bygger på forskellige former for bedømmelse af arkitektonisk kvalitet – hvad enten det er brugernes eller arkitekternes dom. Arkitekters arbejde er på den måde uløseligt knyttet til at skelne og bedømme – faktisk kan bedømmelsen med rimelighed hævdes at være måske den væsentligste specificerende faglige kompetence for arkitekter. Bl.a. heraf opstår frustrationerne i forbindelse med at ekvivalere forskning på arkitektskolerne med traditionel akademisk videnskabelig forskning – striden står netop om det forhold at bedømmelsen af arkitekturforskningen sker ud fra ganske andre kriterier end de traditionelt arkitektfaglige.

2. Arkitektonisk kvalitet stadfæstes juridisk

I et direktiv fra 1985 blev arkitektonisk kvalitet for første gang formuleret som en del af den politiske agenda i EU-sammenhæng,

Whereas architecture, the quality of buildings, the way they blend in with their surroundings, respect for the natural and urban environment and the collective and individual cultural heritage are matters of public concern,²¹

Arkitektonisk kvalitet var hermed et erklæret offentligt anliggende blandt de europæiske medlemslande. Direktivet fulgtes op i Europarådets resolution af 12. februar 2001²² hvor det blev præciseret at

(b) good quality architecture, by improving the living context and the relationship between citizens and their environment, whether rural or urban, can contribute effectively towards social cohesion and job creation, the promotion of cultural tourism and regional economic development.

Nationalt var overvejelserne i Europarådet med til at udløse en ændring af Byggeloven i Lov om ændring af Byggeloven, Lov nr. 228 af 31. marts 2001, hvorefter Byggelovens ordlyd i kapitel I, § 1 er ”Denne lov har til formål: at fremme arkitektonisk kvalitet i byggeriet.” Arkitektonisk kvalitet var med denne lovændring et erklæret offentligt anliggende også i dansk indenrigspolitik. Lovændringen betød at der både for at opstille klare mål og for at legitimere politiske og økonomiske beslutninger måtte arbejdes på at operationalisere kvaliteten til håndterbare og gerne målbare størrelser.

... og operationaliseres

I Byggesektoren var arbejdet allerede i gang med at udvikle forskellige typer evalueringer og brugerundersøgelser for på den måde at operationalisere arkitektonisk kvalitet, f.eks. det forsøg udarbejdet af SBI for By- og Boligministeriet og Erhvervsfremmestyrelsen i 2000, der resulterede i rapporten ”Evaluering af kvalitet i boligbyggeri. Vejledning for byggeriets parter” hvori forfatterne beskriver deres udgangspunkt og metode

Forholdene vurderes efter så objektive kriterier som muligt, men kan indeholde især samlede vurderinger, der er baseret på en subjektiv sammenstilling af især enkelte objektive vurderinger.²³

Tre år senere udkom rapporten ”Synliggørelse af kvalitet i boligbyggeri” der var resultatet af en pilotundersøgelse støttet af Økonomi- og Erhvervsministeriet. Rapportens forfattere, J. Frøbert Jensen og A. Beim, havde til hensigt at udvikle et redskab til prissætning af kvalitet i boligbyggeri, og ville belyse:

... om det er muligt at definere boligens standard (udstyrsniveau, omfang og mængde) og kvalitet (beskaffenhed) og om sådanne størrelser kan ”målsættes” og klassificeres.²⁴

med udgangspunkt i at

... det er uomtvisteligt, at man i objektiv forstand kan skabe høj standard og kvalitet gennem konkrete bygningsdele.²⁵

Men resultatet var at evalueringerne ikke på en tilfredsstillende måde identificerede, udmålte og operationaliserede arkitektonisk kvalitet som en umiddelbart tilgængelig og håndterlig størrelse for byggeriets parter.

Fra politisk hold kom ønsket om at sætte arkitektonisk kvalitet på dagsordenen til udtryk i en reaktualisering af et gammelt fænomen. Den 9. december 2004 bekendtgjorde en pressemeddelelse fra Kulturministeriet, at

Kulturminister Brian Mikkelsen vil have udformet en national kulturkanon, der dækker alle kunstarter ... Kulturministeren vil nedsætte syv kanonudvalg. Et for hvert område: Billedkunst, arkitektur, design, og kunsthåndværk, musik, scenekunst, film og litteratur.²⁶

Kulturministerens håb er at den nationale kulturkanon ”... kan danne afsæt for en spændende diskussion om kunstnerisk kvalitet.”²⁷ Sandsynligvis et udtryk for ønsket om at specificere kvaliteten for at kunne sigte mere målrettet på den, bl.a. som nationalt brand for Danmark, jvf. erklæringerne i Europarådets resolution. Kulturministeren uddyber sine tanker om målet med en kulturkanon i en række argumenter ved et pressemøde den 18. april 2005 i anledning af besættelsen af de enkelte kanonudvalg ”...kulturkanonen skal og må aldrig blive til en facitliste over den korrekte smag.” Og

En kanon skal ikke vore en popularitetskonkurrence. Vi skal grave et spadestik dybere, og have et bud på de mest uomgængelige værker i den danske kulturarv, ... Kanonen skal udarbejdes af kunstnere og af sagkyndige, som med deres indsigt og perspektiv kan komme med noget, der peger ud over øjeblikket. Dermed bliver kulturkanonen netop modvægten til overfladiske og historieløse kulturelle og kunstneriske hitlister.²⁸

De enkelte kanonudvalg står nu overfor en betydelig udfordring: Kulturministerens kanon skal altså tilbyde en målestok for kvalitet, et kompetent bud på god kvalitet. *Og* – kanon'en skal på samme tid ikke være en populær, overfladisk, historieløs hitliste – *men* dog alligevel noget vi alle kan have en mening om, for at undgå statsligt smagsdommeri. Formanden for Kanonudvalget for Arkitektur, arkitekt Lone Wiggers beskriver midt i arbejdsprocessen, i august 2005, udvalgets arbejde med at udpege værker af arkitektonisk kvalitet:

Vi brugte de første tre møder på at definere udvælgelses-kriterierne. Det viste sig at vi var rørende enige om kriterierne. Vi har prøvet at skematisere det, men man er jo nødt til at tænke med hjertet også. Det er jo en gut-feeling man bruger... Det er fuldstændigt som at sidde ved en kritik i skolen.²⁹

Under Kulturministeriet hører også Statens Kunstfonds Arkitekturudvalg, et tremandsudvalg, der hvert 3. år udpeges af bestyrelsen for Statens Kunstfond og kulturministeren. Udvalget fordeler hvert år knap 7 millioner kr. blandt indsendte projekter. Bedømmelsen af de indsendte projekter i Arkitekturudvalget reflekterer nogle af arbejdsprocesserne i Kanonudvalget. Fuldmægtig Inge Henningsen, der arbejder sammen med de skiftende udvalg, beskriver udvalgenes arbejde på denne måde:

Udvalget prøver at vurdere objektive kvaliteter [i de indsendte projekter], men der er en meget stor grad af subjektivitet. De vurderer jo på baggrund af deres egne professionalisme, kompetencer og arbejds erfaring – altså hvad de selv kommer og byder med.³⁰

Også uddannelsesinstitutionerne deltager i at udvikle og operationalisere kvaliteten i arkitekturen. Med Bologna-deklarationen af 19. juni 1999 ændrede Arkitektskolen Aarhus status fra uddannelsesinstitution til uddannelses- og forskningsinstitution. At arkitektfaget skulle ekvivaleres med den akademiske videnskabelige tradition på universiteterne, udløste en række markante konsekvenser for det gamle, tavse praksis-fag. Formuleringer og ekspliciteringer af forskellige faglige elementer, et endeligt farvel til mesterlæren som undervisningsform – herunder indføring af karaktersystem – og ikke mindst etablering af en videnskabelig forskning. På Arkitektskolens hjemmeside præsenteres arkitektuddannelsen i oktober 2005 ”Uddannelsen på Arkitektskolen Aarhus giver dig en kunstnerisk og videnskabelig tilgang til faget.”³¹ I øvrigt helt i tråd med hvordan arkitektuddannelsen præsenteredes for 2.000 år siden

I think men have no rights to profess themselves architects hastily, without having climbed from boyhood the steps of these studies and thus, nursed by the knowledge of many arts and sciences, having reached the heights of the holy ground of architecture.³²

3. Det centrale spørgsmål

Fælles for alle de forskellige formuleringer, udtalelser og erklæringer er et ønske om objektivt at kvalificere kvaliteterne, kunsten, det æstetiske. Ønsket genererer spørgsmålet om hvorvidt det overhovedet lader sig gøre at opstille sikre regler for arkitektonisk kvalitet – et spørgsmål der indskrives sig i diskursen mellem universaliteter og partikulariteter, mellem relativitet og realisme og mellem subjektivitet og objektivitet.

Traditionelt er der to hovedperspektiver på spørgsmålet om at opstille uomgængelige objektive regler for arkitektonisk kvalitet. For det første det relativistiske perspektiv, der ofte tager afsæt i socio-kulturelle dynamikker. Problemet er at denne betragtningsmåde opererer på et overfladisk niveau af spørgsmålet om de sikre kvalitetskriterier. Det henviser den arkitektoniske kvalitet til vilkårlighed – med kurs mod en uendelig regres. Alternativt tager dette perspektiv afsæt i en subjektivismen der som yderste konsekvens ender i en vilkårlig mysticisme. Dette perspektiv stiller sig nægtende overfor spørgsmålet.

For det andet det essentialistiske og deterministiske perspektiv, der hviler på idéen om universelle, objektive og evige arkitektonisk kvaliteter. Problemet er her at svaret er for reduktionistisk i forhold til spørgsmålets kompleksitet. Det forklarer ikke skiftende udtryk for arkitektonisk kvalitet til forskellige tider, varierende præferencer mellem enkeltindivider, for ikke at glemme problemerne med hvad kvaliteten så faktisk består af – ofte som proportioner, symmetri eller særlige tal-forhold. Denne betragtningsmåde stiller sig positivt overfor spørgsmålet.

Men i realiteten honorerer ingen af de to perspektiver ønsket om sikre kvalitetskriterier.

Kunne det være en mulighed at perspektivet er et både-og? Denne form for betragtningsmåde har en lang tradition bag sig, f.eks. hos Descartes, Leibniz og hos Kant i bestræbelser på at overkomme kløften mellem det strengt objektive og det strengt subjektive. Men det er ikke et egentlig svar forstået på den måde at det hverken er fyldestgørende eller kongruent, og derfor må introducere en form for indskudt medierende led, som f.eks. en homunculus, en koglekirtel eller monader, mellem den objektive genstand og det subjektive individ. De forskellige typer af både-og perspektiver indfrier ikke ønsket om den arkitektoniske kvalitets sikre kriterier, hverken teoretisk eller i praksis.

4. Dekonstruktion af spørgsmålet

Traditionelt må svaret altså nødvendigvis må falde i en af de to yderpositioner eller henvises til det utilfredsstillende tomrum mellem dem. Meget peger på at selve spørgsmålet er stillet forkert – eller i alt fald bør analyseres nærmere inden man forsøger at besvare det.

I første omgang bør de implicite antagelser det ligger til grund for spørgsmålet identificeres. Antagelserne vil formentligt tegne et billede af det grundlag spørgsmålet stilles på og forhåbentligt pege på forhold i spørgsmålets grundlag og konstruktion der berammer og begrænser svarene.

Umiddelbart er det muligt at identificere fire implicite antagelser:

Antagelse #1: den filosofisk-ontologiske antagelse om verden som opdelt i subjektive og objektive disjunkte enheder

For det første indskriver spørgsmålet sig i den filosofisk-ontologiske antagelse om verden som opdelt i subjektive og objektive disjunkte enheder, hvoraf de sidste er de sikre og sande. En opdeling der stammer fra den græske filosof Parmenides som antog et skarpt skel mellem det han kaldte fornuft, det som kan gribes med tanken og gøres til genstand for logisk argumentation, og det han kaldte sansning, som han fraskrev al realitet.³³ Denne tanke omsatte Platon i teorien om at universet er ”delt i to” – i adskillelsen mellem det sansede objekt og sansningen, mellem objektet og idéen om objektet og i sidste ende mellem subjekt og objekt. Platon mente, i forlængelse af Parmenides teori, at sanserne var foranderlige og dermed svigefulde – en forestilling som Kant gav teoretisk form i 1790, men som ikke løste det svælg der var opstået mellem det sikre og det usikre.

Med R. Descartes opstod den egentlige dualisme ved hans opdelingen af kroppen i dels en maskine (res extensa), der varetager funktioner som sansning, reflekser og fordøjelse, dels sindet (res cogitans) står for perception, fornuft, vilje og tænkning. Al empirisk (a posteriori) erkendelse er tvivlsom – naturens objektive beskaffenhed afsløres ikke af vores sanser – men derimod kan man fæste lid til en slags medfødte fornuftsbetonede idéer som er uafhængige af sansningen (a priori) som selvet, f.eks. Gud, geometri, perfektion og uendelighed. Descartes problem var at forklare forbindelsen mellem krop og sind på en overbevisende måde. Som løsning foreslog han koglekirtlen i mellem-

hjernen som en slags udveksler-station mellem sjælelige og legemlige tilstande og hændelser. I 1700-tallet gik mange filosofiske bestræbelser netop ud på at overkomme svælgene mellem det objektive og det subjektive i den menneskelige erkendelse.

Den tidligere dominans af filosoffer på dette område er nu afløst af psykologer og neurologer, der fra hver deres vinkel forsøger at måle på tanken og følelsen. Der er en voksende tiltro til muligheden for at objektivere smag, æstetiske præferencer og kunstneriske oplevelser ved at søge på det anatomiske og kemisk-molekylære niveau, bl.a. hos neurologen Zeki “Because all art obeys the laws of the visual brain,”³⁴ og eksempelvis i den moderne udgave af middelalderens forestilling om at visse matematiske talsystemer og symmetriforhold ræsonnerer til mennesket på en særlig meningsfuld måde hos V.S.Ramachandran og W.Hirstein, Center For Brain and Cognition, University of California, San Diego ”Symmetry, of course, is also aesthetically pleasing...”³⁵

Dualismen implicerer altså at individet (subjektet) *står overfor* en verden (objektet), som det er absolut adskilt fra. En analyse ud fra denne antagelse begynder med at analysere det objektive for sig og det subjektive for sig som to strengt adskilte dele, hvor det objektive kan bestemmes endeligt hvorimod det subjektive er af mere usikker og vilkårlig karakter.

Antagelse #2: det objektive er sikkert og sandt

For det andet hviler spørgsmålet på antagelsen om at det objektive er sandt, sikkert og eksisterer uafhængigt af den menneskelige erkendelse.

Når arkitektur sættes ind i denne forståelsesramme bliver arkitektonisk kvalitet ofte til træk eller egenskaber ved genstandene. Arkitektonisk kvalitet bliver en form for iboende essens i bygningerne, der kan manifestere sig som særlige tal-forhold, proportioneringssystemer, symmetrier mv. der nogle gange korresponderer med større systemer som f.eks. naturen. Ethvert menneske har som udgangspunkt mulighed for at udtrække disse kvaliteter, ligesom det er en naturlig følge af tankegangen at man kan opstille universelle og absolutte kriterier for produktionen af ny arkitektur.

Denne forståelse af arkitektur ligger bl.a. til grund for idéen om en arkitekturkanon og bag evalueringsmodellerne der parcellerer arkitektur på et uendeligt antal mulige

måder med henblik på ”At definere og beskrive arketyper for væsentlige bygningsdele, boligrum og lejligheder i boligbyggeri.”³⁶ eller ”...at forsøge at kvantificere og kvalificere begrebet ’arkitektonisk kvalitet’...”³⁷ – jf. også Favrholt’s parameteori

Ved karakteriseringen af et kunstværk kan man klarlægge forskellige træk eller aspekter ved det, som sædvanligvis er træk ved ethvert kunstværk. Men disse træk kan forekomme i forskellige styrkegrader, og af denne grund er parameter et mere dækkende ord end træk. Ved vurderingen af et kunstværk kan man så klarlægge, hvor mange point det kan opnå inden for hver parameter og på den måde få sat skik på dets niveau og kvalitet.³⁸

Antagelse #3: subjektet forvrider og fordrejer det objektive og sikre

For det tredje står der overfor disse sikre, endelige og bestemmelige objekter så et oplevende og erkendende subjekt, der kan rette sig mod verden og dens genstande via sine sanser, følelser og reflektoriske udrustning. Men indenfor den målbare og absolutte forståelse af verden er det vanskeligt helt så sikkert og objektivt at fastslå hvad der foregår på menneskets inderside. Som nævnt anses smagen som ambassadør for denne mere dunkle og flygtige – og følelsesfulde – dimension af mennesket. Fordomme der trives uanfægtet af at man faktisk kan måle på reaktionstider, kortlægge før-sproglige spædbørns spatielle orienteringsmønstre, tegne grafer over fysio-kemiske niveauer hos folk der lytter til Mozarts klaversonate i es-dur, K.282, eller spørge forsøgspersonen om hun foretrækker Rembrandt eller Malinowski. Eller som Edelmann og Tononi spørger

Why is it that when each of us perform certain discriminations, such as between light and dark, each of us is conscious, but a similar discrimination performed by a simple physical device is apparently not associated with conscious experience?²⁹

Antagelse #4: en dom må forudsætte et subjekt, der bedømmer

For det fjerde må en dom forudsætte et subjekt der bedømmer, og her opstår der – af indlysende årsager – for alvor problemer hvis man går ind på den toneangivende viden-

skabsideologiske præmis om det objektive som sandt og stabilt og det subjektive som upålideligt og ustabil, jf Edelmann. Hvis afsættet er det subjektive og det objektive som disjunkte enheder og resultatet er et subjekt der på al trods evaluerer det objektive sker der en uheldig logisk fejlslutning. Enten bliver en oplevelse af arkitektonisk kvalitet til et subjektivt, kontemplativt anliggende, der ikke kan deles af andre eller til et rent kommunikativt anliggende der ender i en galopperende relativisme. Praktisk såvel som teoretisk har forsøgene på at etablere et stabilt og produktivt grundlag at forstå og håndtere kvaliteten på dårlige vilkår indenfor denne dikotomi.

5. Et spænd

I spørgsmålets grundlag skjuler der sig altså en implicit antagelse der groft kan beskrives som en verden opdelt i strengt objektive og strengt subjektive enheder, hvoraf de første er pålidelige og de sidste upålidelige, og hvor det samtidigt gælder at de pålidelige objekter vurderes og bestemmes af de upålidelige subjekter.

Formentligt stammer de inkonsistente og inkongruente svar fra disse forhold i spørgsmålets grundlag. Men er spørgsmålet dermed uinteressant, irrelevant eller absurd? Nej – spørgsmålet om et grundlag af sikker, objektiv viden for arkitektonisk kvalitet er både praktisk og teoretisk relevant. Men noget tyder på at man bliver ved med at producere svar der ikke indfrier spørgsmålet så længe man opererer på det traditionelle forståelsesgrundlag og dermed udfaldsrum for svar.

Så i stedet for et egentligt, fyldestgørende svar står man tilbage med en konstatering af at der i de forskellige formuleringer *tegnes konturen af et spænd i forståelsen af arkitektonisk kvalitet.*

Dette spænd er tilsyneladende alment anerkendt og accepteret, og der hersker oven i købet en vis form for konsensus om at spændet nu engang er en væsentlig del fagets særpræg og identitet. Majoriteten af de der beskæftiger sig med arkitektonisk kvalitet, arkitekter som lægfolk, placerer sig netop i et frit svæv mellem de to yderpositioner og lever med denne tilsyneladende særlige faglige omstændighed. Men ikke desto mindre er der *samtidig* en både en praktisk og teoretisk faglig stræben mod at identificere sikre og konstante arkitektonisk kvalitetskriterier. Denne stræben kan på et alment menneskeligt niveau betragtes som en helt indlysende trang eller drift mod at finde det stabile. Alle

mennesker søger mening, og det der giver mening er en eller anden form for orden eller system, hvor det er muligt at identificerer forskellige årsags-virkning forhold. På den måde er det en helt fundamental del af at forstå og håndtere et fænomen at identificere de sikre og stabile elementer. Man skal ikke tage fejl af at denne mekanisme allerede foregår internt i faget – ellers ville der ikke være tale om en faglig konsensus og i sidste ende om et fag – men problemet er at mekanismen er tavs eller før-begrebslig af flere forskellige årsager.

Spændet kan mere præcist formuleres som *at arkitektonisk kvalitet tilsyneladende er forankret i hver enkelt persons subjektive, nogle gange før-begrebslige, ikke-reflektoriske dimension og at der samtidig hersker en vis form for konstans og konsensus om forhold og temaer som synes alment, universelt og objektivt gyldige og netop derfor gør det muligt at reflektere, diskutere og håndtere arkitektonisk kvalitet udover det snævert individuelle* og udløser en række nye spørgsmål: Hvad er et spænd i filosofisk forstand? Hvordan reflekteres spændet i faget? Hvad er konsekvenserne?

Hvad er et spænd?

Idéen om et spænd har paralleller til tanken om harmoni blandt de tidlige græske filosoffer. Pythagoras antog at når to elementer er inkompatible, kan kun det ene af dem repræsentere perfektion (harmonie). Den græske filosof Heraclit vendte imidlertid sagen på hovedet

If the universe contains opposites, elements that appear to be incompatible, like unity and multiplicity, love and hate, peace and war, calm and movement, harmony between these opposites cannot be realised by annulling one of them, but leaving both to exist in a state of continuous tension. Harmony is not the absence but the equilibrium between opposites.⁴⁰

Det var tanken om et ekvilibrium mellem to tilsyneladende modsatte aspekter på niveauet for konkrete visuelle relationer der blev omsat til idéen om symmetri, ikke som spejlsymmetri, men forstået som et særligt forhold, en balance, mellem de enkelte dele.⁴¹ Symmetri blev senere et fast element i de antikke kanoner.

Dermed er der lagt op til en pythagoræisk enten-eller situation kontra en heraklitisk både-og situation. I nærværende sammenhæng karakteriseres et spænd ved at de to udsagn

formelt, men kun tilsyneladende, er modstridende og i virkeligheden rummer en overset sandhed. De to positioner i form af udsagn i spændet bliver i den forstand hverken hinandens modsætninger eller inkompatible, men er derimod hinandens forudsætninger og koeksisterer både logisk og praktisk.

Hvordan reflekteres spændet i arkitektur?

Når man taler om arkitektonisk kvalitet reflekteres spændet på flere forskellige niveauer i faget. Spændet reflekteres i første omgang i den gængse opdeling mellem *noget objektivt og noget subjektivt* – hyppigst i forskellige forsøg på at determinere og specificere de objektive elementer eller forhold af arkitektonisk kvalitet. De elementer, det oftest lykkes at måle på er produktionstid, varmetab og loftshøjder. Evalueringmodellerne identificerer betydende elementer der anerkendes som objektive og sikre i samtidig erkendelse af at der også er væsentlige elementer af usikker, subjektiv karakter – som så ofte betegnes ”den æstetiske dimension” eller slet og ret ”arkitektonisk kvalitet”. På den måde kommer den objektive del af evalueringerne til at beskrive genstandsmæssige forhold der er *forudsigelige* kontra menneskelige forhold i den æstetiske dimension der i nogen udstrækning betragtes som *vilkårlige*.

Det der gør den ene side pålidelig og sikker er at den er *videnskabelig* i traditionel forstand på den måde at den er objektiv og *målbar*. Heroverfor står det mere upålidelige og usikre som er *uvidenskabeligt* og *ikke-målbart*. Heraf opstår spændet mellem de *ydre objekter* (bygningen) og *det indre* (menneskets inderside) og mellem *rationaliteten* og *følelserne*. Det er indtil videre mere tilgængeligt at måle på køkkenbordshøjden end på tanken.

Spændet reflekteres også i en traditionel inddeling af arkitektfaget i *en håndværksmæssig-teknisk side og en kunstnerisk-æstetisk side* – som i sidste ende refererer til spørgsmålet om hvorvidt arkitektur er kunst eller håndværk. ”So hätte also das haus nichts mit kunst zu tun und wäre die architektur nicht unter die künste einzureihen? Es ist so.”⁴² De håndværksmæssige og tekniske discipliner anses traditionelt som sikre og objektive, mens den æstetiske dimension anses at være af mere ubestemmelig og nogle gange mystisk karakter. En anden type inddeling, fra Vitruvius, er opdelingen i *det funktionelle og det tekniske* som står overfor *det æstetiske* aspekt af arkitekturen. Her markeres spændet igen, som en

målbar og bestemmelig dimension overfor noget flygtig og subjektivt. Spændet mellem det tekniske og det æstetiske er et spænd mellem *det materielle* og *det åndelige* som endnu en gang refererer til Parmenides', Platons og senere Descartes' dualistiske verdensbillede.

6. Et spænd på arkitekturens egne præmisser

Hvis ikke spændet er et udtryk for et immanent dilemma, hvordan kan det så forstås? Spændet kan forstås indenfor en betragtningsmåde der bryder med den dikotomiserede forståelse af subjektivt og objektivt. Det er ikke selve spændet der er noget galt med, men de grundlæggende antagelser, og dermed er det måden, man har forsøgt at løse spændets tilsyneladende immanente dilemma på, der ikke er produktiv.

Jeg har i denne artikel tegnet konturen af det teoretiske problemfelt der ligger bag spørgsmålet om arkitektonisk kvalitet – og også udpeget væsentlige komponenter i dette teoretiske landskab. Samtidig har jeg identificeret en række antagelser der ligger bag diskussionen, forståelsen og håndteringen af kvaliteten. Det har jeg gjort for at vise at det ikke er de disjunkte enheder subjektiv og objektiv der hver for sig er interessante, men derimod det der holder dem sammen – spændingen – mellem det subjektive og det objektive. Det subjektive og det objektive respekterer netop *ikke* grænsen mellem mennesker og arkitektonisk kvalitet.

På den måde er artiklens sigte problemsættende snarere end problemløsende. Men med det her skitserede problemsæt lægges der op til et alternativt greb på spørgsmålet om arkitektonisk kvalitet – et greb der bryder med de grundlæggende uoverensstemmelser mellem ontologien i det begrebsindhold der er etableret og de fænomener begrebet reelt henviser til.

Som alternativt greb introduceres idéen om et spænd, der så at sige rummer de to poler subjektiv og objektiv men på samme tid overskrider dikotomiseringen. For at udforske og udfolde dette spænd – og dermed fænomener som kanon og smag – er det ligeledes nødvendigt at transcendere denne opdeling af verden som enten målbar eller mystisk.

Udfoldningen af spændet må ske i en forståelse af arkitektur som en dynamisk foreteelse snarere end et statisk fænomen, og dermed ud fra en betoning af **bevægelse** samt anerkendelse af de væsentlige korrelationer og **relationer** der eksisterer i udspændingen mellem arkitekturens tilblivelse og den verden den indlejres i. På den måde bliver det

mere relevant at spørge om hvad arkitektonisk kvalitet kan og gør end at spørge til hvad den er?

Man må begynde med at konstatere at arkitektonisk kvalitet forudsætter **mennesker for at give mening** – en pointe som kan forekomme banal og indlysende – men ikke altid er det. Arkitektonisk kvalitet giver ikke mening uden et menneske der producerer og oplever den, jf. eksperimenterne med selvgenererende former og de problemer der opstår med at sætte rammerne, begrænsningerne, trykke på knappen.

I udfoldningen af spændet ligger også at ethvert forsøg på at etablere et stabilt grundlag at forstå og beskrive de fænomener vi henviser til med udtrykket arkitektonisk kvalitet må ske på **arkitekturens egne præmisser**. For det første må der – på arkitekturens præmisser – etableres en model der mere grundlæggende beskriver **det system arkitekturen udvikles, bliver til og opleves i** – samt pege på **relevante niveauer i dette system**. Det er nødvendigt at etablere en model der så at sige indefra faget beskriver et overordnet skelet for arkitekturens tilblivelse og oplevelse og dermed på en grundlæggende måde griber arkitekturens helt centrale dynamiske og eksperimentelle karakter. Og for det andet gælder det om at pege på **et væsentligt og relevant niveau** hvorudfra de fænomener der sigtes på, når der tales om arkitektonisk kvalitet, kan forstås og beskrives. Spørgsmålet om niveau er væsentligt for at kunne intervenere i det særligt arkitektfaglige på et relevant og gyldigt grundlag frem for på forhånd at anlægge en synsvinkel der af ydre årsager findes passende og som i den traditionelle forståelse insisterer på det konkrete *værk* som eneste genstandsfelt – et angrebspunkt der dikteres af en dikotomiseret forståelse af fænomenet. Med spændet overskrides så at sige spørgsmålet om det enkelte værk, for i stedet at sigte på væsentlige og nødvendige fænomener og relationer der mere konstruktivt kan fanges på andre niveauer. Det er et spørgsmål om at der eksisterer niveauer og relationer hvor arkitektur udfoldes og foregår – og som vanskeligt gribes indenfor det traditionelle dikotomiserede videnskabssyn – eller i det mindste resulterer i at man opererer indenfor en alt for snæver forståelse af fænomenets indhold.

Og hvad betyder alt dette for Mikkelsens kulturkanon? I første omgang er konsekvensen at man kan producere et uendeligt antal kanoner, et stadigt eskalerende antal af måder at inddele arkitekturen på i ankomst, facade, rum, lysforhold osv. og man kan forlænge rækkerne af æstetiske

universalier så længe man opererer indenfor den traditionelle tankegang. Og på trods af indsatsen alligevel ende med at konstatere at hvad angår det æstetiske, designet, den arkitektoniske kvalitet drejer det sig om at ”tænke med hjertet” eller involvere en strengt personlig ”gut-feeling.”⁴³

Indtil videre transcenderer diskussionen ikke de enkelte stilistiske retninger og de individuelle formmæssige udtryk – tværtimod. Udfordringen for en produktiv videnskabelig forskning i arkitektonisk kvalitet må være at der etableres et sundt, stabilt og kongruent teoretisk grundlag at forstå, diskutere og operationalisere emnet på.

Louise Kjær Christoffersen, Ph.D. student, Architect MAA
Institut I, Arkitektur og Æstetik, Arkitektskolen Aarhus
louise.kjaer@aarch.dk

Noter

1. Mikkelsen, B. (2005, a)
2. Mikkelsen, B. (2004)
3. Mikkelsen, B. (2005, b)
4. Stjernfelt, F. og Thomsen, S.U. (2005) p. 10
5. Mikkelsen, B. og Sander, H. (2005)
6. Vitruvius (1960) p. 4
7. Svendsen, L.F.H. (2003) p. 143
8. Det objektive versus det subjektive er i dag bl.a. i kraft af et videnskabsdomineret paradigme det aktuelle og toneangivende modsætningspar. Også discipliner med en vis æstetisk tyngde som arkitektur og herunder arkitektonisk kvalitet angribes under denne vinkel og forstås og beskrives ud fra en traditionel videnskabsideologisk optik. Som udgangspunkt angår det objektive og det subjektive det ontologiske niveau, altså det niveau der beskriver virkelighedens grundprincipper. Man kunne spørge om det objektive versus det subjektive er det relevante modsætningspar i denne sammenhæng – eller om det ville være mere relevant at diskutere *det alment gyldige* frem for *det objektivt gyldige* – og dermed det almene versus det individuelle? Spørgsmålet er af begrebslig karakter, men er ikke desto mindre væsentligt for at tegne spændets konstruktion præcist op.

Allerførst en præcisering: almen betyder det der er ”*fælles for, gældende alle personer eller tilfælde*” mens individuel betyder ”*særegen for den enkelte person, personlig.*” Objektivt betyder det som ”*eksisterer uafhængigt af det erkendende (individuelle) subjekt; som kan erkendes af alle*” og subjektivt det ”*som ikke har eksistens eller gyldighed i sig selv, men kun i kraft af eller i forhold til et erkendende subjekt.*” (Ordbog over det danske sprog <http://ordnet.dk/ods/search> download 17.02.2006).

I denne artikels sammenhæng tages der imidlertid afsæt i en optegning af den videnskabsideologiske måde at inddele verden på i objektive og subjektive disjunkte enheder – hvoraf de objektive opfattes som stabile og pålidelige mens de subjektive opfattes som ustabile og mere eller mindre vilkårlige, jf. dualismen. Dette gøres for at problematisere den lange jagt på gyldne snit, universelle proportioner og lignende – indenfor faget arkitektur. Man søger altså at isolere, måle og beskrive det ved genstanden (det objektive) der signalerer til modtageren (det subjektive). Det er i denne sammenhæng en pointe at det ikke giver mening at forstå og beskrive arkitektonisk kvalitet på disse dikotomiserede vilkår.

I stedet peges på er at både det objektive og det subjektive har gyldighed som sådan – men ikke som adskilte enheder og ikke på den måde at det objektive er sikkert og det subjektive er usikkert. Derimod påpeges at der dels er konstante, sikre (objektive) og stabilt beskrivbare relationer mellem det objektive og det subjektive og dels at man må vælge det rette niveau for forståelsen og beskrivelsen af disse forhold. For lige at ride det op er udgangspunktet at 1.arkitektonisk kvalitet forudsætter en oplevelse og en oplevelse, 2.at oplevelsen er en aktivitet og

implicerer bevægelse, 3. at oplevelsen hviler på fundamentale kognitive forhold der gør arkitekter særligt tunede – men ikke forskellige fra – ikke-arkitekter i forhold til arkitektur og at arkitektonisk kvalitet dermed har at gøre med basale kognitive forhold.

Og her kommer spørgsmålet ind om modsætningsparret det objektive og det subjektive i denne sammenhæng kan udskiftes med fx det almene og det individuelle? Det almene angår, som vi har set, det der er fælles for alle personer. Hvilket umiddelbart rejser spørgsmålet om *hvordan* det almene skal forstås? Er det almene er gyldigt i kraft af at flere *synes det samme* eller i kraft af at det er *gældende for alle på andre måder* – fx fællesmenneskelig kognitiv udrustning, det anatomiske fælles gods, de fælles samfundsmæssige vilkår? For det første kan det almene, hvis det forstås som at vi synes det samme eller i nogen udstrækning foretrækker det samme – jf. smagsdiskussionen – ses som en indikator for at her sker der noget der ikke er vilkårligt. På den måde må den almene eller fælles interesse hvile på noget der er *alment tilgængeligt* og konstaterbart – og i den forstand objektivt gyldigt. For det andet kan det almene også, hvis man forstår det som fx det alment menneskelige kognitive gear, sagtens dække over det der her kaldes objektivt (og ikke disjunkt med subjektivt). På den måde vil der kunne beskrives noget alment menneskeligt på mange forskellige relevante niveauer – det perceptuelle niveau, det kognitions-mæssige niveau, det anatomiske niveau, det sociale niveau osv. Ligesom det almene hos den enkelte vil forvaltes eller omsættes i noget individuelt. For det tredje er det vigtigt at pege på at de to modsætningspar – det almene-individuelle og objektive-subjektive – ikke umiddelbart er ækvivalente. Der er der ikke nogen reel modsætning mellem det almene og det individuelle, idet det individuelle vel er en del af – indfældet i – det almene, hvorimod begrebsparret objektiv – subjektiv i den traditionelle forståelse er gensidigt eksklusive. Med dette peges på at det subjektive og det objektive indskrives sig i en omfattende filosofisk og begrebslig kompleksitet og kun er ét ud af et stort antal modsætningspar, hvoraf flere kunne være om ikke ækvivalente så relevante. Her tænkes fx på sondringen hos G. Deleuze om det partikulære versus det generelle og det singulære versus det universelle. Det subjektive versus det objektive er i denne sammenhæng udhævet fra kompleksiteten for at demonstrere den aktuelle toneangivende videnskabsideologi – ikke for at problematisere det videnskabelige som sådan – men for at stille spørgsmålstegn ved det traditionelle dualistiske videnskabelige udgangspunkt og de konsekvenser det implicerer for forståelsen af arkitektonisk kvalitet.

9. Vindum, K. og Thau, C. (1998) p. 146
10. Krufft, H.-W. (1994) p. 130
11. Edelman, G.M. og Tononi, G. (2000) p. 10
12. Jørgensen, D. (2003) p. 227
13. Svendsen, L.F.H. (2003) p. 48

14. Freeman, W.F. (2000) p. 4–5
15. Pinker, S. (1999) p. 12
16. Zajonc, R. (1980) p. 151 og (2000) p. 44
17. Lindgaard, G. (2005) p. 9
18. Polanyi, M. (1966) p. 4
19. Brillat-Savarin (1996, 1826) p. 61
20. Ifølge Plinius den Ældre (1. årh. e.Kr.) skabte billedhuggeren Policlitus i det fjerde årh. f.Kr. en figur, som blev kaldt Canon. Det var en figur kunstnerne vendte sig mod for at lære de kunstneriske regler – på samme måde som man kunne konsultere de juridiske love eller reglen (gr. *nómos*) for musikalsk komposition, se Eco, U. (2004) p. 75
21. Council Directive of 10.06.85
22. Council Resolution of 12.02.2001
23. Evaluering af kvalitet i boligbyggeselskaber (2000) p. 28
24. Synliggørelse af kvalitet i boligbyggeri (2003) p. 5
25. Synliggørelse af kvalitet i boligbyggeri (2003) p. 30
26. Mikkelsen, B. (2004)
27. Mikkelsen, B. (2004)
28. Mikkelsen, B. (2005, a)
29. Arkitekt MAA Lone Wiggers, formand for Kanonudvalget for Arkitektur, personlig samtale 03.08.2005
30. Fuldmægtig Inge Henningsen om Statens Kunstfonds Arkitekturudvalg, personlig samtale 18.04.2005
31. Arkitektskolen Aarhus' hjemmeside, Introduktion til uddannelsen
32. Vitruvius (1960) p. 10
33. Skirbekk og Gilje (2002) p. 28–30
34. Zeki, S. (2004)
35. Ramachandran V.S. og Hirstein, W. (1999) p. 27
36. Jensen, J.F. og Beim, A. (2003) p. 6
37. Arkitektur, Proces, Kvalitet (2003) p. 6
38. Favrholt, D. (2000) p. 120
39. Edelman, G.M. og Tononi, G. (2000) p. 10
40. Eco, U. (2004) p. 72
41. ”Symmetry is a proper agreement between the members of the work itself.” Vitruvius (1960) p.14. Den senere betydning af begrebet som ”spejlsymmetri” introduceres først af C. Perrault i 1600-tallet, Krufft H.-W. (1994) p. 134
42. Loos, A. (1909), her fra Krufft, H.-W. (1994) p. 366
43. Jf. note 29

Litteratur

- ARKITEKTSKOLEN AARHUS' HJEMMESIDE, Introduktion til uddannelsen, [http://aarch.dk/uddannelse/introduktion til_uddannelsen/](http://aarch.dk/uddannelse/introduktion_til_uddannelsen/) (download 14.11.2005)
- ARKITEKTUR, PROCES, KVALITET (2003), DAL, København
- BERNSTEIN, N.A. (1996): Essay 6: *On exercise and motor skills*, I.M.L. Latash & M.T. Turvey, (Eds.), Dexterity and its

- Development, Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum Associates
- BRILLAT-SAVARIN (1996/1826): *Smagens Fysiologi*, Nordisk Forlag, København, Nordisk Bogproduktion A.S., Haslev
- COUNCIL DIRECTIVE of 10.06.85 nr. 85/384/EEC <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/consleg/1985/L/01985L0384-20040501-en.pdf>, p.2 (download 03.II.2005)
- COUNCIL RESOLUTION of 12.02.2001 on architectural quality in urban and rural environments (2001/C 73/04) [http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=EN&numdoc=32001G0306\(03\)&model=guichett](http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=EN&numdoc=32001G0306(03)&model=guichett) (download 08.04.2005)
- CROUSAZ, J.-P. de (1985/1714): *Traité du Beau*, Fayard, Paris
- DELEUZE, G. og Guattani, F. (1991/1996): *Hvad er filosofi?* Nordisk Forlag, København
- ECO, U. ed. (2004): *On Beauty*, Secker Warburg, London
- EDELMAN, G.M. og Tononi, G. (2000): *A Universe of Consciousness*, Basic Books, N.Y.
- EVALUERING AF KVALITET I BOLIGBEBYGGELSER (2000), By og Boligministeriet, SBI, Hørsholm http://www.ebst.dk/file/1544/evaluering_af_kvalitet.pdf
- FAVRHOLDT, D. (2000): *Æstetik og filosofi*, Høst & Søn's Forlag, København
- FREEMAN, W.F. (2000): *How Brains Make Up Their Minds*, Columbia University Press, N.Y.
- HEIBERG, J.L. (1836): *Guldkorset*
- JENSEN, J.F. og Beim, A. (2003): *Synliggørelse af kvalitet i boligbyggeri*, By og Byg Dokumentation 043, Statens Byggeforskningsinstitut, Hørsholm
- JØRGENSEN, D. (2003): *Skønhedens Metamorfose*, Syddansk Universitetsforlag, Odense
- KRUF, H.-W. (1994): *A History of Architectural Theory*, Princeton Architectural Press, N.Y.
- KRUMHANS, C.L. (2002): *Music: A Link Between Cognition and Emotion*, *Current Directions in Psychological Science* Vol. 11, nr. 2, april 2002 pp.45–50
- KULTURMINISTERIETS HJEMMESIDE, pressemeddelelse af 09.12.2004 <http://www.kum.dk/sw17740.asp> (download 14.II.2005)
- LINDGAARD, G. (2005): *Før du ved det kan du lide det*, *Politiken* 26.06.2005 <http://www.infomedia.dk/info-media/MainPage.aspx?pageid=/infomedia/Artikler/Sogning/VisArtikel.aspx>
- LOOS, A. (1909): *Architektur* ed. 1982 p.101, her fra Kruf, H.-W. (1994)
- MIKKELSEN, B. (2005a) Kulturministeriets hjemmeside <http://www.kum.dk/sw22950.asp> (download 14.II.2005)
- MIKKELSEN, B. (2005b) Kulturministeriets hjemmeside, pressemøde 18.04.2005 <http://www.kum.dk/sw22941.asp> (download 14.II.2005)
- MIKKELSEN, B. og Sander, H. (2005): *Turbo på opleveren*, *Information* 05.07.2005, p. 18–19, <http://www.infomedia.dk/infomedia/MainPage.aspx?pageid=/infomedia/Artikler/Sogning/VisArtikel.aspx> (download 14.II.2005)
- ORDBOG over det danske sprog <http://ordnet.dk/ods/search> download 17.02.2006
- PINKER, S. (1999): *How the Mind Works*, Penguin Books Ltd., London, 3.udgave
- POLANYI, M. (1983): *The Tacit Dimension*, Peter Smith, Gloucester, Mass.
- RAFFNSØE, S. (1998): *Filosofisk æstetik*, Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet
- RAMACHANDRAN V.S. og Hirstein, W. (1999): *The Science of Art*, *Journal of Consciousness Studies*, Vol. 6 No. 6–7, pp. 15–51
- SKIRBEKK, G. og Gilje, N. (2002): *Filosofiens Historie 1*, Gyldendal, København
- SPELKE, E.S. (2000): *Core knowledge*, *American Psychologist*, Vol. 55, pp. 1233–1234
- SPELKE, E.S. & Tsivkin, S. (2001): *Initial knowledge and number*, in M.Bowerman & S.C.Levinson (Eds.) *Conceptual Development*, Cambridge University
- STJERNFELT, F. og Thomsen, S.U. (2005): *Kritik af den negative opbyggelighed*, Vindrose, København.
- SVENDSEN, L.F.H. (2003): *Kunst. En Begrebsafvikling*, Klim, Århus
- VINDUM, K. og Thau, C. (1998): *Arne Jacobsen*, Arkitektens Forlag, Bogtrykkeriet, Skive
- VITRUVIUS (1960): *The Ten Books on Architecture*, oversat af Morris Hicky Morgan: Dover Publications, Inc., NY
- ZAJONC, R. (1980): *“Feeling and Thinking. Preferences Need No Inferences”*, *American Psychologist*, Vol 35, No. 2, pp.151–175

ZAJONC, R. (2000): "Feeling and Thinking. Closing the Debate Over the Independence of Affect" Forgas, J.P., (Eds.) "Feeling and Thinking. The Role of Affect in Social Cognition", Cambridge University Press, Cambridge

ZEKI, S., Laboratory of Neurobiology, Institute of Neuroesthetics, Neuroesthetics, Statement of Neuroesthetics <http://www.iconic-turn.de/staticpages/index.php?page=referentid32> (download 19.04.2004)

